

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Szymona Wigienki
„Dyskurs w polskich mediach internetowych na temat przeciwdziałania dezinformacji.
Analiza krytyczna”
przygotowanej pod kierunkiem prof. dr hab. Marka Jezińskiego
(promotor pomocniczy: dr Łukasz Wojtkowski)

Recenzja odnosi się do następujących elementów: (1) znaczenia podjętej problematyki badań oraz oryginalności i ważności ich tematu, (2) struktury rozprawy i zawartości merytorycznej rozdziałów, (3) podstaw teoretycznych pracy i przeglądu literatury przedmiotu, (4) zastosowanej metodologii i przebiegu badań, oraz (5) formalnych aspektów pracy. W końcowej części recenzji zawarta została konkluzja dotycząca dopuszczenia rozprawy do dalszego procedowania zgodnie z art. 191, p. 1. Ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce z dnia 20 lipca 2018 r. (Dz. U. 2018 poz. 1688 z późn.zm.).

1. Znaczenie problematyki badań oraz oryginalność i ważność podjętego tematu

Podjęta w recenzowanej pracy doktorskiej problematyka badawcza jest nie tylko interesująca, ale i ważna oraz bez wątpienia mieści się w obszarze dyscypliny nauki o komunikacji społecznej i mediach. Zjawisko dezinformacji nie jest rzecz jasna niczym nowym, niemniej rozwój technologii w obszarze rozpowszechniania przekazów przyczynił się do intensyfikacji upowszechniania nieprawdziwych informacji. Media internetowe stworzyły przestrzeń do dynamicznego procesu komunikowania o zasięgu międzynarodowym. Tym samym zarówno szanse jak i zagrożenia wynikające z różnych zjawisk społecznych, politycznych, kulturowych, czy ekonomicznych nabrały nowych wymiarów. Zrozumienie natury dezinformacji, jej źródeł i konsekwencji stanowi jedno z

głównych wyzwań współczesnych badaczy polityki, mediów i komunikacji politycznej. Docenić należy fakt, iż Doktorant swoimi badaniami wpisał się w ten nurt, przy czym skupił się na zagadnieniu wciąż mniej rozpoznanym, a jednocześnie intensywnie dyskutowanym – a mianowicie na aspekcie przeciwdziałania dezinformacji i roli mediów w mierzeniu się z tym wyzwaniem.

Autor dysertacji koncentruje swoją uwagę badawczą na dyskursie w mediach internetowych na temat przeciwdziałania dezinformacji. Nie jest zatem celem pracy doktorskiej analiza różnych strategii przeciwdziałania rozpowszechnianiu nieprawdziwych informacji, ale zbadanie dyskursywnych wymiarów medialnej debaty na temat przeciwdziałania dezinformacji. Nie jest to pierwsza praca poświęcona temu, jak media prezentują zjawisko dezinformacji, niemniej ujęcie zaproponowane w pracy ma oryginalny charakter. Autor łączy w swoich rozważaniach konstruktywistyczne podejście do badania technologii, teoretyczne i metodologiczne ramy krytycznych studiów nad dyskursem oraz empiryczną analizę zawartości przekazów medialnych. Analiza osadzona jest w kontekście polskiego systemu medialnego, charakteryzującego się wysokim stopniem paralelizmu politycznego, czy wręcz polaryzacją polityczną.

Autor przyjął założenie, że technologie nie są neutralnymi narzędziami, ale odzwierciedlają subiektywne wartości, interesy, oczekiwania ludzi, którzy je tworzą, użytkują i interpretują. Tym samym podążył ścieżką wskazaną przez L. Winnera, który już w latach 80. wskazywał, że technologie są nieuchronnie polityczne, tzn. wiążą się z dystrybucją władzy, autorytetu i przywileju w społeczeństwie i mogą odzwierciedlać bardziej demokratyczną lub autorytarną wizję tych stosunków.

Przyjęta w pracy perspektywa badawcza pozwala zatem nie tylko uchwycić specyfikę polskiego środowiska mediów, w tym mediów internetowych, ale także odpowiedzieć na apel o uwzględniania w debacie o technologii ich politycznych właściwości, a także dyskursów, które te właściwości legitymizują.

2. Struktura rozprawy i zawartość merytoryczna rozdziałów

Praca składa się z czterech części. Poszczególne części nie zostały nazwane przez Autora rozdziałami, więc ja też nie będę posługiwała się tym terminem. Układ pracy, oznaczenie i tytuły poszczególnych części oraz kolejność wątków prezentowanych w poszczególnych częściach wzbudza zastrzeżenia. Po pierwsze, brakuje w pracy wstępu, w którym zwyczajowo przedstawia się uzasadnienie wyboru tematu pracy, podjętą problematykę badawczą, przedmiot i cel badań, metodologię, stan badań i strukturę pracy. Wątki te zostały rozproszone w części pierwszej i drugiej. W moim przekonaniu nie jest to właściwa strategia prezentowania treści w pracy naukowej na stopień, która podlega recenzji. W tego typu pracach stosowanie zwyczajowo przyjętego

schematu prezentacji ustaleń badawczych sprzyja przejrzystości opisu zaplanowanych i przeprowadzonych badań, którym towarzyszą refleksje teoretyczne i dokonany przegląd literatury. Układ pracy przyjęty przez Autora powoduje, że poszczególne wymiary pracy zostały wymieszane. I tak, w części pierwszej pt. Przeciwdziałanie dezinformacji jako problem o charakterze dyskursywnym, zawarte zostały zarówno wyjaśnienia zwyczajowo zawarte we wstępie, jak i podstawy teoretyczne pracy, a kolejność omawianych wątków pierwszej części pracy nie jest dla mnie przejrzysta - trudno jest mi podążać za tokiem prezentacji przyjętym przez Autora. Razi także stosowanie podkreślania fragmentów tekstu (boldowanie), które zwyczajowo stosuje się w skryptach, materiałach dydaktycznych lub autoreferatach, nie zaś we właściwym tekście pracy doktorskiej.

Część druga pt. Założenia metodologiczne i teoria dyskursu ma charakter – jak tytuł wskazuje – metodologiczny. Autor omawia w nim szczegółowo krytyczną analizę dyskursu, co pozwala na doprecyzowanie i uzasadnienie przyjętego w pracy modelu nauki – a mianowicie modelu niepozytywistycznego. To właśnie w części drugiej (dopiero na stronie 89) wskazany został wprost problem badawczy podjęty w pracy, z doprecyzowaniem zakresu czasowego. Przyjęta cezura czasowa nie została jednak wyjaśniona w pracy. W części tej zaprezentowane zostały również informacje dotyczące etapów procedury badawczej i procesu budowania kategorii analitycznych, cele ogólne i cele szczegółowe oraz pytania badawcze i próba badawcza.

Prezentacja metodologii jest poprawna i pozwala stwierdzić, że Autor pogłębił swoją wiedzę na temat ujęć, podejść i metod w naukach społecznych. Pewne zastrzeżenia mam pod adresem tytułów poszczególnych elementów tej części (podrozdziałów?) – brzmią zbyt popularnonaukowo. Co więcej, niektóre aspekty opisane są na wysokim poziomie ogólności. Warto zauważyć, że celem tej części pracy jest wykazanie wiedzy i kompetencji naukowych doktoranta, tymczasem styl opracowania niektórych fragmentów części II pracy sprawia wrażenie „edukacyjnego”. Docenić należy natomiast te fragmenty, w których metody ujęte są w sposób refleksyjny i krytyczny.

Część trzecia pracy zawiera prezentację wyników analizy i jej interpretację, zaś część czwarta zatytułowana jest „Zakończenie” i w istocie zawiera elementy zwyczajowo prezentowane w tej części pracy. Część III oceniam jako ciekawą i wartościową – Autor rzetelnie prezentuje w niej wyniki własnych badań empirycznych. Sformułowana interpretacja tych wyników świadczy o dojrzałości naukowej Autora – refleksje mają swoje oparcie w analizie zebranego materiału badawczego, a wywód jest spójny i przejrzysty.

W zakończeniu Autor trafnie i precyzyjnie sformułował ogólne wnioski z przeprowadzonych analiz, wskazał na ograniczenia, a także sformułował rekomendacje dla mediów w zakresie przekształcenia dyskursu na temat przeciwdziałania dezinformacji. Część ta jest mocno

rozbudowana w porównaniu do wielu innych zakończeń prac doktorskich, które znam. Wydaje się, że niektóre wątki (np. Wizje przeciwdziałania dezinformacji w dyskursie: liberalna, prawicowa i progresywna) mogłyby pojawić się już w części trzeciej, która zawiera wyniki i interpretację.

Pracę zamyka bibliografia, dwa wykazy elementów graficznych (tabel i obrazów) oraz załącznik zawierający klucz kategoryzacyjny, opracowany przez Doktoranta na potrzeby analizy. Elementy te zostały opracowane prawidłowo, choć w zestawieniu bibliograficznym warto byłoby wprowadzić rozróżnienie na źródła i opracowania (i ich różne kategorie: monografie, artykuły w czasopismach naukowych, itd.), zaś wśród elementów graficznych określonych wspólną nazwą „obrazy” wyodrębnić schematy i wykresy. Pozwoliłoby to na doprecyzowanie bibliografii i wykazów. W zaprezentowanym kluczu kategoryzacyjnym brakuje operacjonalizacji użytych pojęć i kategorii. Część z nich została przedstawiona w opisie metodologii, niemniej z warsztatowego punktu widzenia (kwestia ewentualnej replikacji badań), praktycznie wszystkie wprowadzone kategorie powinny być zdefiniowane.

Podsumowując tę część recenzji chciałabym podkreślić, że moje uwagi dotyczące układu pracy dotyczą redakcji pracy – w tym tytułów, a także kolejność wątków. Po lekturze pracy nie mam żadnych wątpliwości, że Doktorant posiada kompetencje w zakresie planowania i realizowania badań. To struktura pracy budzi moje zastrzeżenia, nie zaś wiedza, którą posiada Doktorant oraz ustalenia, które sam poczynił w efekcie realizacji projektu badawczego.

3. Podstawy teoretyczne pracy i przegląd literatury przedmiotu

Prezentacji teorii i koncepcji stanowiących fundament dla własnych badań Autor poświęcił część I oraz – w pewnym stopniu - część II. Zagadnienie przeciwdziałania dezinformacji faktycznie wpisuje się w problematykę zarządzania internetem, choć analiza dyskursu przekazów medialnych, przeprowadzona przez Autora nie odnosi się bezpośrednio do „opracowywania i wdrażania przez rządy, sektor prywatny i społeczeństwo obywatelskie [...] wspólnych zasad, norm, reguł, procesów decyzyjnych i programów, które kształtują rozwój i użytkowanie internetu” (cyt. za Autor pracy, s. 8), a do medialnej narracji towarzyszącej relacjonowaniu tego typu działań. Niemniej, uczynienie z zarządzania internetem punktu wyjścia analizy było słuszną decyzją – dzięki temu Autor zyskał spójną ramę dla swojej analizy, zawierając katalog podmiotów, działań i modeli (s. 7-9 rozprawy doktorskiej). Lektura pierwszych podpunktów części I prowadzi do wniosku, że Autor w sposób krytyczny podszedł do literatury przedmiotu. Docenić należy w szczególności przegląd badań pozwalających rozpoznać podstawowe założenia towarzyszące dyskursowi o dezinformacji.

Poczucie niedosytu pozostawił u mnie natomiast punkt dotyczący definiowania dezinformacji. Jest to kluczowa kategoria dla tej pracy i choć – jak zaznacza Autor – nie jest celem

pracy ustalanie definicji dezinformacji-- można było oczekiwać bardziej pogłębionego przeglądu istniejących definicji. Wszak w zależności od tego, jak to pojęcie jest definiowane nie tylko w literaturze naukowej, ale także w dokumentach organizacji międzynarodowych, podejmowane są (i dyskutowane) określone strategie i inicjatywy przeciwdziałania dezinformacji. Zwraca też uwagę, wspomniany już wcześniej, problem struktury i kolejności wątków (kategoria fake news omawiana jest w oderwaniu od fragmentu o definicji dezinformacji – odwołanie do definicji fake news pojawia się w kontekście dyskursywnych wymiarów dezinformacji). Z kolei część poświęcona efektom mediów w szerszej perspektywie komunikologicznej ma charakter głównie opisowy, wręcz sprawozdawczy: Autor referuje dość podstawową wiedzę na temat modeli, koncepcji, teorii szeroko opisywanych w literaturze przedmiotu.

Do prezentacji specyfiki analizy dyskursu i jej przydatności do badań nad zawartością przekazów medialnych dotyczących przeciwdziałaniu dyskursu nie zgłaszam uwag krytycznych, poza tymi, o których wspomniałam wcześniej: tytuły brzmią mało formalnie, zaś w tekście pojawiają się ponownie fragmenty zaznaczone pogrubioną czcionką. U czytelnika wywołuje to wrażenie (wizualne) zapoznawania się z podręcznikiem lub skryptem. Warto natomiast docenić przeprowadzony krytyczny przegląd literatury przedmiotu oraz umiejętność zaaplikowania wybranej metody do własnych celów badawczych.

4. Zastosowana metodologia i przebieg badań

Przede wszystkim należy stwierdzić, iż pytania badawcze postawione przez Doktoranta są zasadne i prawidłowo sformułowane. Szczegółowe pytania badawcze wyraźnie określiły kierunek prowadzonych badań oraz wskazały metody, z których należało skorzystać, by uzyskać dane prowadzące do odpowiedzi. Autor dysertacji słusznie uwzględnił w swoim projekcie badawczym wykorzystanie zarówno metod ilościowych jak i jakościowych w analizie zawartości przekazów medialnych.

Doceniam szczegółowy, rzetelny opis zastosowanej procedury badawczej. Jest to fragment pracy, który pozwala osobie recenzującej pracę doktorską nie tylko zrozumieć plan badań, ale także przekonać się, że Doktorant opanował warsztat badawczy. Na szczególne uznanie zasługuje fakt, iż Autor w sposób rzetelny i transparentny opisał dobór materiału badawczego oraz uzasadnił każdą swoją decyzję – poza jedną, dotyczącą cezury czasowej. Zaprojektowany na potrzeby badania klucz kategoryzacyjny uwzględnia aspekty, które znalazły się w centrum zainteresowania badawczego. Świadczy to o opanowaniu przez Doktoranta umiejętności zaprojektowania narzędzia tak, by służył celom kreślonym w projekcie badawczym.

5. Formalne aspekty pracy

Praca napisana jest poprawną polszczyzną, w większości językiem formalnym, właściwym dla prac naukowych. Na uznanie zasługuje przejrzystość prezentacji danych empirycznych, ponadto elementy graficzne (tabele i wykresy) zostały prawidłowo opisane. W bibliografii dokonać należało – w moim przekonaniu - szczegółowego podziału opracowań na monografie, rozdziały w pracach zbiorowych oraz artykuły opublikowane w czasopismach naukowych i źródła online. Jak już wspomniałam wcześniej, brakuje mi klasycznie określonych rozdziałów (Rozdział I, Rozdział II, itd.) i innych części pracy (np. Wstępu i Zakończenia jako odrębnych elementów, poza ponumerowanymi rozdziałami) oraz ponumerowanych podrozdziałów. Przyjęcie takich zasad redakcyjnych pozwala łatwiej poruszać się po pracy oraz odwoływać w tekście do poszczególnych elementów pracy. Ponadto, niepotrzebnie akcentowano wybrane fragmenty tekstu pogrubioną czcionką, zaś tytuły podpunktów powinny być sformułowane w stylu formalnym.

Konkluzja

Podsumowując, w mojej opinii praca doktorska mgr Szymona Wigienki pt. „Dyskurs w polskich mediach internetowych na temat przeciwdziałania dezinformacji. Analiza krytyczna” spełnia wymogi stawiane rozprawie na stopień naukowy doktora określonych w art. 187 p. 1 i 2 Ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce z dnia 20 lipca 2018 r. (Dz. U. 2018 poz. 1688). W związku z tym, zgodnie z art. 191, p. 1 tej ustawy wnoszę o dopuszczenie pana mgr Szymona Wigienki do kolejnego etapu przewodu doktorskiego

Poznań, 5 maja 2025 r.

dr hab. Agnieszka Stępińska, prof. UAM